

KAYMAKAMLIK

**TÜRKİYE'NİN
SOSYO - EKONOMİK
YAPISI**

Erman ERBAYKAL

A KADRO

Eğitim Kurumları

A KADRO YAYINLARI

İletişim Adresi

Cevizlik Mahallesi İstanbul Cad.
Mor Sümbül Sokak No. 25
Bakırköy / İstanbul
Tel (Pbx): 0 (212) 542 30 00
E-mail: info@akadroegitim.com

İletişim ve Bilgi Hattımız : 0 (850) 346 46 40

www.akdrue.com | www.akadroegitim.com | www.akadroyayinlari.com | www.akadro.net

Yazar

Erman ERBAYKAL

Grafik Tasarım

Sima HEDAYATI

BASIM YILI

2023

ISBN

978-625-99405-3-3

Baskı

Gülmat Matbaacılık Yayıncılık San. ve Tic. Ltd. Şti. Maltepe Mah. Fazılpaşa Cd. No: 8/4 Topkapı - İstanbul

Bu eserin yayın hakkı A Kadro Özel Eğitim Hizmetleri Ticaret Anonim Şirketi'ne aittir.
İzinsiz kopya edilemez, çoğaltılamaz kısmen de olsa yayınlanamaz.

ÖN SÖZ

Sevgili Öğrenciler

Bu kitabı hazırlama fikri kafamda oluşmaya başladığında, bir öğrenci gözüyle düşünmeye başladım. Kaymakamlık sınavına hazırlanan bir öğrenci olsaydım Türkiye'nin Sosyo-Ekonomik Yapısı kitabından beklentim ne olurdu? Bu düşüncelerim sonucu kafamda tasarladığım bir ana taslak oluşmaya başladı. İlk önce Osmanlı Devleti'nden başlayarak günümüze kadar ki tarihsel süreci dönemlere ayırarak incelemeye karar verdim. Osmanlı Devleti'nin özellikle son yıllarında yaşanan ekonomik ve sosyal gelişmeleri anlamadan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluş yıllarını anlamak mümkün değildir. Kırım Savaşı ile başlayan Osmanlı'nın dış borçlanma süreci, Duyunu Umumiye ile farklı bir boyut kazanıp Lozan görüşmelerinde en çok tartışılan oturum başlıklarından birisi oldu. Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulduktan sonraki süreci incelerken, dönem dönem ilerleyerek her dönemde ki önemli gelişmeleri vurgulamaya çalıştım. Bu ders maalesef çok fazla kanun ve kurum ve kuruluşların tarihlerinin de bilinmesini gerektiriyor. Burada en çok karşılaşılan sorun tarihlerde yaşanan kafa karışıklıklarıdır. Örneğin bir kaynakta bir kanunun TBMM'de kabul tarihi yazarken, başka bir kaynakta Resmi Gazete'de yayınlandığı tarih yazmakta hatta başka bir kaynakta yürürlüğe girdiği tarih yazmaktadır. Bu çok doğaldır ki öğrencilerde kafa karışıklığına neden olmaktadır. Bu nedenle her önemli kanunun mutlaka Resmi Gazete'de yayınlandığı resimleri kitaba ekleyerek öğrencinin kafa karışıklığını ortadan kaldırmaya çalıştım. Ayrıca kitaba resimler ekleyerek görsel hafızanın devreye girmesini ve öğrencinin tekrarlarını yaparken konuyu daha rahat hatırlamasını sağlamaya çalıştım. Kitabın sonuna "Şemalarla Türkiye Ekonomisi" bölümü ekleyerek tüm kitabın kısa bir özetini çıkardım.

Her sınav bir belirsizliktir ama unutmayın ki kazananlar bu belirsizlik içinde yürümeyi göze alanlardır. Yol, yola düşene açılır. Geçmişin "pişmanlıkları" ve keşkeleri" ile geleceğin "kayıpları" ve "endişeleri" arasında sıkışıp kalmaya gerek yok.

Merdivenin tamamını görmeniz gerekmiyor, sadece ilk adımı atın

Erman ERBAYKAL
Bakırköy Eylül 2023

İÇİNDEKİLER

- OSMANLI DEVLETİ'NDE EKONOMİK YAPI** ————— » **06**
- I. DÖNEM TBMM (KURUCU MECLİS)** ————— » **23**
(23 NİSAN 1920 – 15 NİSAN 1923)
- II. DÖNEM TBMM VE CUMHURİYETİN İLANI** ————— » **30**
11 AĞUSTOS 1923 – 29 EKİM 1923)
- CUMHURİYETİN İLANI İLE 1929 DÜNYA KRİZİ ARASINDAKİ DÖNEM** ————— » **31**
(LİBERAL DÖNEM) (29 EKİM 1923 – 24 EKİM 1929)
- 1929 DÜNYA KRİZİ İLE 46 DEVALÜASYONU ARASINDAKİ DÖNEM** ————— » **42**
(DEVLETÇİLİK DÖNEMİ) (24 EKİM 1929 – 7 EYLÜL 1946)

İÇİNDEKİLER

46 DEVALÜASYONU İLE ANKARA ANTLAŞMASI ARASINDAKİ DÖNEM (İKİNCİ LİBERAL DÖNEM) (7 EYLÜL 1946 - 1 ARALIK 1964) ———— ➤ 64

ANKARA ANTLAŞMASI İLE 24 OCAK 1980 KARARLARI ARASINDAKİ DÖNEM (PLANLI YILLAR) (1 ARALIK 1964 -24 OCAK 1980) ———— ➤ 84

24 OCAK 1980 KARARLARI İLE 3 KASIM 2002 SEÇİMLERİ ARASINDAKİ DÖNEM (İHRACATA DAYALI BÜYÜME MODELİ VE FİNANSAL SERBESTLEŞME SÜRECİ) (24 OCAK 1980 - 3 KASIM 2002) ———— ➤ 94

3 KASIM 2002 SEÇİMLERİ İLE 28 HAZİRAN 2022 ARASINDAKİ DÖNEM (3 KASIM 2002 -28 HAZİRAN 2022) ———— ➤ 112

TÜRK SİYASİ HAYATINA VE EKONOMİSİNE YÖN VEREN ÖNEMLİ İSİMLERİN KISA ÖZGEÇMİŞLERİ ———— ➤ 121

ŞEMALARLA TÜRKİYE EKONOMİSİ ———— ➤ 130

OSMANLI DEVLETİNDE EKONOMİK YAPI

Kuruluş Yıllarında Para Ve Vergi Sistemi

27 Temmuz 1302 tarihinde Yalova'da Osman Gazi tarafından kurulan Osmanlı Devleti'nde madeni paraya **sikke** denirdi. Osman Gazi'den sonra padişah olan oğlu Orhan Gazi 1327 yılında **akçe** olarak adlandırılan gümüş sikke bastırdı. Orhan Gazi'den sonra padişah olan I. Murad zamanında da bozuk para ihtiyacını karşılamak amacıyla **mangır** ya da **pul** olarak adlandırılan bakır sikkeler basıldı. 7. Osmanlı padişahı olan II. Mehmet (Fatih Sultan Mehmet) İstanbul'u fethettikten sonra 1478 yılında **Sultani** adlı ilk altın sikkeyi bastırdı. Böylece Osmanlıda altın sikkeye sultani, gümüş sikkeye akçe, bakır sikkeye de mangır veya pul denirdi. Osmanlı para ve vergi sisteminin temeli akçelerden oluşurdu. Osmanlıda kamu arazisine **miri**, bu mirilerin geçimlerini sağlamak üzere asker ve memurlara tahsis edilmesine **dirlik** denirdi. Yıllık tarımsal geliri 20.000 akçeden az olan dirliklere **tımar**, 20.000 ile 100.000 akçe arasında olanlara **zeamet**, 100.000 akçeden fazla olanlara da **has** denirdi. Osmanlı ordusunda süvarilere sipahi, tımar sahibi sipahilere de **tımarlı sipahi** denirdi. Tımarlı sipahilere tahsis edilen topraklarda **reaya** adı verilen köylüler yaşar ve üretimi onlar yapardı. Osmanlıda ki toprakların büyük bölümü tımandan oluştuğundan bu sisteme **tımar sistemi** denirdi. Tımar sistemi ile devlet hem vergi geliri elde ederken hem de savaş zamanında asker ihtiyacını karşıladı.

10. Osmanlı padişahı olan I. Süleyman (Kanuni Sultan Süleyman) dönemine kadar her padişah eski gümüş sikkeleri yasaklayıp kendi bastırdığı gümüş sikkeleri piyasaya sürdü. Osmanlıda buna **"Tecdid-i sikke siyaseti"** denirdi. Ancak her padişah yeni gümüş sikkeleri piyasaya sürerken ya sikkelerin içindeki gümüş oranını azaltıp bakır oranı arttırdı ya da hacimlerini küçülttü. Akçelerin içindeki gümüş oranının azaltılıp bakır oranının artırılması ve/veya hacminin küçültülmesine paranın **tağşiş edilmesi** denir. Paranın tağşiş edilmesi senyoraaj gelirini arttırarak devletin ek gelir elde etmesi sağlar. Osmanlı Devleti bütçe açıklarının finanse edilebilmesinde ek gelir olarak sürekli paranın tağşiş edilmesi yöntemine başvurdu. Osmanlıda buna **"Tashih-i sikke siyaseti"** denirdi. Osmanlı bu yöneme başvurdukaça akçeler hem mal ve hizmetler karşısında hem de diğer ülkelerin paraları karşısında değer kaybetmeye başladı. Akçelerin mal ve hizmetler karşısında değer kaybetmesine **enflasyon**, diğer ülkelerin paraları karşısında değer kaybetmesine **devalüasyon** denir. Akçenin, 1469 yılında 0,86 gram olan saf gümüş içeriği, 1489 yılında 0,68 grama, 1569 yılında 0,61 grama, 1586 yılında 0,34 grama ve 1596 yılında 0,23 grama düşürüldü. Osmanlıda ki en yüksek tağşiş oranı, 12. Osmanlı padişahı III. Murat döneminde 1586 yılında akçenin içindeki gümüş oranı % 44 düşürülerek gerçekleştirildi.

19. Yüzyıl Başlarında Osmanlı

Osmanlı Devleti 19. yüzyıla özellikle **1789 Fransız Devrimi**'nin etkisiyle yayılan özgürlükçü düşünceler ve milliyetçilik akımı nedeniyle savaş ve isyanlarla başladı. 28. Osmanlı padişahı III. Selim döneminde ilk önce 1804 yılında başlayan Sırp isyanı ve arkasından 1806 yılında başlayan Osmanlı-Rus Savaşı, Osmanlı ekonomisi için zor günlerin başladığının habercisiydi. O yıllarda III. Selim ile Yeniçeri Ocağı arasında sorunlar yaşıyordu. Avrupa tarzında ve modern bir ordu kurmak isteyen III. Selim 1793 yılında **Nizam-ı Cedid** ordusunu kurdu. Ancak yeniçeriler bu ordunun kaldırılmasını istiyorlardı. Bu nedenle 1807 yılında Kabakçı Mustafa'nın önderliğinde ayaklandılar. Bu ayaklanmanın sonucunda Nizam-ı Cedid ordusu dağıtıldı ve 29 Mayıs 1807 tarihinde III. Selim tahttan indirildi. Yeniçeriler III. Selim'in yerine amcasının oğlu IV. Mustafa'yı tahta çıkardılar. Ancak 29. Osmanlı padişahı IV. Mustafa dönemi sadece 1 yıl 2 ay sürdü ve yerine 20 Temmuz 1808 yılında II. Mahmut tahta çıkarıldı.

30. OSMANLI PADİŞAHI II. MAHMUT DÖNEMİ

(20 TEMMUZ 1808 – 1 TEMMUZ 1839)

30. Osmanlı padişahı II. Mahmut dönemi de ekonomik anlamda sıkıntıların devam ettiği bir dönem oldu. 1806 yılında başlayan Osmanlı-Rus Savaşı 1812 yılına kadar sürdü. 1815 yılında Sırp lar yeniden isyana başladı. Bu isyanı 1821 yılında Mora yarımadasında yaşayan Yunanlıların isyanı izledi. Yeniçerilerin isyanları bastırmadaki başarısızlığı ve düzensiz olmalarından dolayı 15 Haziran 1826 tarihinde **Yeniçeri Ocağı** kaldırıldı. 16 Haziran 1826 tarihinde **Vaka-i Hayriye (Hayırlı Olay)**, olarak adlandırılan olaylarda Yeniçeri kışlaları topa tutularak yok edildi. Yeniçeri Ocağı'nın yerine, "Muhammed'in zafer kazanmış orduları" anlamına gelen "**Asakir-i Mansure-i Muhammediye**" adlı yeni bir ocak kuruldu.

Osmanlıda fetihlerin durması ve savaşların kaybedilmesi aynı zamanda tımar sisteminin de bozulmasına neden oldu. Bozulan tımar sistemi ile birlikte Osmanlı iltizam sistemini uygulamaya başladı. Osmanlıda vergilerin bir bölümünün belli bir bedel karşılığında devlet tarafından kişilere devredilerek toplanmasına **iltizam sistemi**, vergiyi toplamayı üstlenen kişiye **mültezim** denirdi. Mültezimler açık arttırma yolu ile vergi toplama işini üstlenirdi. İltizam yolu ile toplanan vergilerden en önemlileri **aşar** ve **ağnam** vergileriydi. Arapçada öşüre "onda bir" öşürün çoğuluna aşar denirdi. Aşar vergisi topraktan elde edilen ürün üzerinden %10 oranında aynı olarak alınmaktaydı. Arapçada koyunun çoğulu olarak kullanılan ağnam ise keçi ve koyun gibi küçükbaş hayvanlardan alınan vergiydi. Bu dönemde devletin gelirlerinin üçte birini bu vergiler oluşturuyordu. Osmanlıda gayrimüslimlerden ayrıca **cizye** adında bir vergi alınır. Cizye vergisi, bu vergiye tabi olanların gelirlerine göre; Gani, mütevazı ve fakir olmak üzere üç grupta toplanmıştı. Cizye vergisini aklen sağlıklı ve özgür erkekler öderdi. Cizye vergisini ödeyen gayrimüslimler mal ve can güvenliği ile her türlü hakları bakımından devletin koruması altına alınır, din, günlük yaşayış ve ekonomik faaliyetlerinde serbest bırakılırdı.

İngiltere'de 18. Yüzyılın sonlarında başlayan Sanayi Devrimi'nin sonucunda kas gücünden makine gücüne geçilmesi ile üretim faaliyetleri hızlandı. Üretim faaliyetlerinin hızlanması hammadde ihtiyacını da arttırdı. Dünyanın en büyük sömürge imparatorluğu olan İngiltere'nin hammadde tedarikçilerinden biri de Osmanlı Devleti'ydi. II. Mahmut **1826** yılında ülke içinde ihtiyaç duyulan yerli hammaddelerin yabancı tüccarlar tarafından yurt dışına çıkarılmasını önleyen **yed-i vahid (tekeli)** sistemini uygulamaya koydu. Buradaki temel amaç; hammaddelerin yurt içinde işlenip katma değer yaratılarak yurt dışına satılmasıdır. Böylece üretici hammadde yerine nihai mal satarak daha fazla gelir elde edecek ve bu sayede ihracat artacaktır.

Baltalimanı'na Giden Yol

16 Haziran 1826 tarihinde "Asakir-i Mansure-i Muhammediye"nin kurulması, 20 Ekim 1827 tarihinde yaşanan Navarin Deniz Savaşı'nda Osmanlı donanmasının yok edilmesi ve ardından 1831 yılında bu sefer Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa isyanının başlaması, devlet harcamalarının çok yükselmesine neden oldu. II. Mahmut ülkedeki askerlik ve vergi mükellefiyetini tespit etmek için nüfus sayımı yapılmasını istedi. Bu nüfus sayımında amaç askerlik ve vergi mükellefiyetini tespit etmek olduğundan sadece erkeklerin sayılmasına karar verildi. Böylece Osmanlıda **ilk nüfus sayımı 1831** yılında II. Mahmut döneminde yapıldı. Yapılan nüfus sayımına göre Osmanlı'nın o yılki erkek nüfusu 5 milyon 159 bin 871 kişi olarak belirlenmiştir. Bu nüfusun 3 milyon 570 bin 907'si müslüman, 1 milyon 588 bin 964'ü gayrimüslümdür. İsyanı başlatan Mehmet Ali Paşa, ordunun başına oğlu İbrahim Paşa'yı geçirdi ve İbrahim Paşa orduları ile birlikte Kütahya'ya kadar geldi. Bunun üzerine Osmanlı İngilizlerden yardım istedi ancak İngilizler sadece diplomatik bir yardımda bulunabileceklerini bildirdi. İbrahim Paşa'nın İstanbul'a gitmesinden korkan Rus Çarı I. Nikolay Osmanlıya askeri yardım teklifinde bulundu. II. Mahmut'un Rusların bu teklifini kabul etmesi üzerine Rus donanması 20 Şubat 1833 tarihinde İstanbul'a girdi. Rus donanmasının İstanbul'a girmesi İngiltere ve Fransa'yı rahatsız etti. Bu iki devlet Rus donanmasının bir an önce İstanbul'dan çıkması için II. Mahmut ile Kavalalı Mehmet Ali Paşa'ya sürekli baskı yaparak anlaşmalarını istedi. Yapılan müzakereler sonucunda 5 Mayıs 1833 tarihinde Kütahya'da anlaşma imzalandı. II. Mahmut yayınladığı bir fermanla Suriye ve Filistin'in Mehmet Ali Paşa'nın yönetim alanına dâhil edildiğini duyurdu. Bu antlaşmanın ardından Osmanlı ile Rusya arasında 8 Temmuz **1833** tarihinde **Hünkâr İskeleyi Antlaşması** imzalandı.

II. Mahmut, Kütahya fermanından sonra kâğıt üzerinde kendisine ait olsa da fiilen kaybetmiş olduğu toprakları geri almaya çalıştı. Ancak Mısır ordusu sürekli Osmanlı ordusunu bozguna uğrattığı için bu mümkün olmadı. Bu dönemde İngilizler yed-i vahid sisteminin kaldırılmasını istiyorlardı. Londra Büyükelçisi olan Koca Mustafa Reşit Paşa 1837 tarihinde Hariciye Nazırı (Dışişleri Bakanı) oldu. İngilizlere yakın olan Koca Mustafa Reşit Paşa İngilizlerin Mısır sorunu konusunda yardım edeceklerini ileri sürerek Baltalimanı'ndaki yalısında, 16 Ağustos 1838 tarihinde İngilizler ile bir ticaret antlaşması imzaladı. "Baltalimanı Antlaşması" olarak tarihe geçen bu anlaşma ile yed-i vahid sistemi kaldırıldı ve İngiliz tüccarlara sağlanan vergi avantajları ile İngiliz tüccarlar Osmanlı tüccarlarına göre avantajlı konuma getirildi. Bu antlaşmadan hemen sonra diğer Avrupa ülkeleri de aynı maddeleri içeren antlaşmaları Osmanlıya kabul ettirdi. İngiliz iktisat tarihçisi Edward Michelson bu antlaşmaları şu şekilde yorumlamaktadır:

"Yabancı ülkelerde büyük ünü olan Türk sanayiinin birçok kolları şimdi tamamen yok olmuştur. Bunlar arasında pamuk sanayii başta gelir ki, bunlar tamamıyla İngiliz sanayii tarafından sağlanmaktadır. Şam'ın çelik bıçakları, Kıbrıs'ın şekeri, İznik'in çinisi, Teselya'nın iplik boya sanayi hep yok olmuştur. Bütün bu sanayi kollarının bugün Türk topraklarında artık izi bile kalmamıştır."

Bu ticaret antlaşmaları ile Osmanlının hem dış ticaret açığı hem de bütçe açığı hızla artmaya devam etti. 1 Temmuz 1839 tarihinde II. Mahmut'un ölümünün ardından yerine oğlu Abdülmecid geçti.

31. OSMANLI PADİŞAHI ABDÜLMECİD DÖNEMİ (1 TEMMUZ 1839 – 25 HAZİRAN 1861)

31. Osmanlı padişahı Abdülmecid döneminde 3 Kasım 1839 tarihinde Hariciye Nazırı (Dışişleri Bakanı) Koca Mustafa Reşit Paşa tarafından Gülhane Parkı'nda okunan **Tanzimat Fermanı (Gülhane Hatt-ı Hümayûnu)**, Osmanlı maliyesi de dahil olmak üzere birçok alanda yenilik yapılmasını gerektirdi. Örneğin tımar sistemi kaldırıldı ve iltizam sisteminde vergi toplama işi mültezimlerden alınarak **muhasıllara** (vergi tahsildarları) verildi. Bu yeniliklerin yapılabilmesi için kaynak arayışları hızlandı. Bu amaçla 1840 yılında ilk kağıt paralar olan **"kaime-i nakdiye-i mutebereler"**, kısaca **"kaimeler"** esas olarak kamu harcamalarının finanse edilmesi için tedavüle çıkarıldı. Kaimeler bugünkü anlamda banknot olmaktan ziyade daha çok **"hazine bonusu** niteliğindedi. İlk dönemlerde kaimeler elle yapılır ve her birine resmî mühür basılırdı. Ancak taklidi kolay olduğu için kağıt paraya olan güvenin azalması nedeniyle kaimeler 1842 yılından itibaren matbaada basılmaya başlandı. Paranın tağşiş edilmesinden dolayı akçelerin sürekli değer kaybetmesini önlemek için, 1844 yılında **"Usulü Cedide Üzere Tashihi Ayar"** kararnamesi çıkarılarak paranın tağşiş edilmesi yasaklandı. Bu para reformu ile birlikte altın ve gümüşe dayalı yeni bir para sistemi getirildi ve lira ile kuruş olarak adlandırılan para birimi kullanılmaya başlandı.

Osmanlıda İlk Bankanın Kurulması

Artan bütçe açıklarını finanse edebilmek için sürekli kaimeler basıldı ve bu nedenle kaimelerin yabancı paralar karşısındaki değeri hızla düşmeye başladı. Bunun üzerine Osmanlı Devleti 1845 yılında Galata bankerlerinin ileri gelenlerinden iki tanesi ile bir anlaşma yaptı. Bu anlaşma ile ithalatın finansmanının sabit bir döviz kuru üzerinden bu bankerler tarafından dış mali piyasalara yazılacak poliçelerle finanse edilmesi uygulamasına başlandı. Daha sonra bankerler bu işlemleri yapmak üzere Osmanlıdan banka kurma izni talep ettiler. Abdülmecid tarafından bu talebin kabul edilmesi sonucu 1847 yılında **İstanbul Bankası (Bank-ı Dersaadet)** kuruldu. Böylece İstanbul Bankası Osmanlı İmparatorluğu'nda kurulan ilk banka olma ünvanına sahip oldu. Sadece 5 yıl faaliyet göstermesine rağmen, bu süreç içerisinde kaimelerin dış değerinin sabit kalması yönünde önemli katkılarda bulundu. 1840'lı yıllardan itibaren sürekli artan bütçe açıklarını ilk önce kaimelerin ihracı ve daha sonra da toplanacak vergileri karşılık gösterip İstanbul'da faaliyet gösteren sarraf ve bankerlerden borç alarak karşılamaya çalışan Osmanlı, Kırım Savaşı ile kendini yeniden savaş harcamaları içerisinde buldu.

İlk Dış Borcun Alınması

4 Ekim 1853 tarihinde Osmanlı ile Rusya arasında başlayan Kırım Savaşı, Osmanlı tarihi açısından çok önemli bir yere sahipti. Çünkü Osmanlı hazinesi bu savaşın harcamalarını finanse edebilmek için ilk defa dış borçlanmaya gitti. 24 Ağustos **1854** tarihinde, İngiltere ve Fransa'dan, Mısır'dan gelecek vergiyi karşılık göstererek 3 milyon pound dış borç aldı. Kırım Savaşı ile hem ekonomik hem de askeri olarak yıpranan Osmanlı, Rusya'ya karşı Avrupalı devletlerin desteğini almak istedi. Bu nedenle 18 Şubat **1856** tarihinde özellikle gayrimüslimlere yeni haklar tanıyan **Islahat Fermanı (İslâhat Hatt-ı Hümâyûnu)** Sadrazam Mehmed Emin Âli Paşa tarafından hazırlanarak yürürlüğe kondu. Islahat fermanının ardından İngiltere, Fransa ve Piyemonte-Sardinya'nın Osmanlı lehine savaşa dahil olmasıyla birlikte 30 Mart 1856 tarihinde imzalanan **Paris Barış Antlaşması** ile savaş sona erdi. Böylece 30. Osmanlı padişahı II. Mahmut döneminde 16 Ağustos 1838 tarihinde İngiltere ile imzalanan **"Baltalimanı Antlaşması"** ile başlayan Avrupanın Osmanlı üzerindeki etkisi 31. Osmanlı padişahı Abdülmecid döneminde ilk önce 3 Kasım 1839 tarihinde yürürlüğe giren **"Tanzimat Fermanı"** ve 18 Şubat 1856 tarihinde yürürlüğe giren **"Islahat Fermanı"** ile iyice artmaya başladı.

Paris Barış Antlaşmasından sonra, Osmanlının dış borçlanma sürecini kolaylaştırmak üzere, Osmanlı ile yabancı sermaye sahipleri arasında aracılık etmek amacıyla bir banka kurulmasına karar verildi. Bu amaçla **1856** yılında merkezi Londra'da bulunan İngiliz sermayeli **"Ottoman Bank (Bank-ı Osmanî)"** kuruldu. Bankanın yetkileri küçük miktarlarda kredi vermek, hükümete avans sağlamak ve bazı hazine bonolarını iskonto etmekle sınırlandırıldı. 25 Haziran 1861 tarihinde Abdülmecid'in ölümünün ardından yerine kardeşi Abdülaziz 32. Osmanlı padişahı olarak tahta çıktı.

32. OSMANLI PADIŞAHI ABDÜLAZİZ DÖNEMİ (25 HAZİRAN 1861 – 30 MAYIS 1876)

İlk Banknotun Basılması

32. Osmanlı padişahı Abdülaziz döneminde Osmanlı, kaimelerin değerinin sürekli düşmesi ve sahte paraların çok fazla piyasada dolaşması üzerine 1862 yılında kaimeleri tedavülden kaldırdı. Bunun üzerine 1863 yılında Osmanlı Bankası ile kaimelerin piyasadadan çekilmesi, döviz kurlarında istikrarın sağlanması ve devletin kısa vadeli kredi ihtiyacının karşılanması amacıyla bir anlaşma yapıldı. Bu anlaşma çerçevesinde Ottoman Bank kendini feshederek **"Bank-ı Osmanî-i Şahane"**, diğer bir ifadeyle **"Osmanlı Bankası"**, adını aldı ve 1 Haziran **1863** tarihinde İngiliz-Fransız ortaklığı şeklinde yeniden örgütlenerek bir devlet bankası niteliği kazandı. Osmanlı kağıt para ihracı imtiyazını basılan kağıt paranın değerinin üçte biri oranındaki altını kasada bulundurmak şartı ile 30 yıllığına Osmanlı Bankası'na verdi. Dolayısıyla bugün kullanılan banknotlara benzeyen ilk kağıt para, Kasım **1863** tarihinde Osmanlı Bankası tarafından piyasaya sürüldü.

Osmanlıda İlk Kooperatif Sistemi

Osmanlıda Tanzimat döneminden sonra Namık Kemal, Şinasi, Ziya Paşa, Ali Suavi gibi isimlerin başını çektiği ve **Yeni (Genç) Osmanlılar** olarak adlandırılan bir aydın grubu ortaya çıktı. Anayasal düzenin kurularak meşruti monarşiye geçilmesi, parlamentonun açılması ve özgürlüklerin genişletilmesi gibi fikirleri savunan Yeni (Genç) Osmanlılar, Mithat Paşa'nın başkanlığında bir cemiyet altında örgütlendi. Osmanlıda çiftçilerin kredi ihtiyaçlarını karşılayacak bir sistem yoktu. Bu nedenle çiftçiler yüksek faizli kredi veren tefecilere yöneliyordu. Çiftçileri tefecilerin elinden kurtarmak isteyen Mithat Paşa, **1863** yılında devletin kontrolünde çiftçilere uygun koşullarda tarımsal kredi verilmesi amacıyla **Memleket Sandıkları'nı** kurdu. Memleket Sandıkları'nın sermayesi başlangıçta imece usulüyle, ardından da köylünün mal varlığı ile orantılı olarak sandığa buğday vermesi ile sağlanmaya çalışıldı. Daha sonra Menafi Sandıkları adı ile düzenlenen ve ileriki yıllarda kurulacak olan Ziraat Bankası'nın temelini oluşturan bu sistem, Osmanlının ilk kooperatif sistemidir.

İlk Borsanın Kurulması

Kırım Savaşı sırasında 24 Ağustos 1854 tarihinde başlayan dış borçlanma süreci tahvillerin yaygın bir şekilde el değiştirmesine neden oldu. Özellikle Galata bankerleri tarafından yürütülen bu faaliyetler, en sonunda Galata bankerlerinin 1864 yılında resmi olmayan bir para ve tahvilat borsası işlevi görecek dernek kurmaları ile sonuçlandı. Bunun üzerine Abdülaziz tarafından **1866** yılında çıkarılan bir kararname ile "**Dersaadet Tahvilât Borsası**" kuruldu. Böylece Osmanlı'nın ilk resmi borsası İstanbul'da kurulmuş oldu.

Moratoryum

1854 yılında ilk kez dış borçlanmaya giden Osmanlı, 1874 yılına kadar 15 ayrı dış borçlanma gerçekleştirdi. En sonunda 1874 ve 1875 yıllarında bütçe dengesi tamamen bozuldu ve gelirleri borç faizlerini bile karşılayamaz duruma geldi. Bunun sonucunda 30 Ekim **1875** tarihinde Osmanlı ödemelerin yarısını yapıp, diğer yarısını beş yıla yayan Ramazan Tahvilleri ile değiştireceğine ilişkin bir kararname çıkardı. **Ramazan Kararnamesi** olarak adlandırılan bu kararname ile ilk defa **temerrüde** düştü. Ancak taahhüt ettiği borç ödemesini de yerine getiremeyince Nisan **1876** tarihinde ödemelerini tamamen durdurarak **moratoryum** ilan etti. Bir ülkenin borç ertelemesi veya borç takası yaparak borçlarını yeniden yapılandırmasına **konsolidasyon**, doğrudan dış borçlarını ödeyemeyeceğini ilan etmesine **moratoryum** denir. Böylece Osmanlı 1875 Ramazan Kararnamesi ile konsolidasyon anlaşması yaparken, 1876 yılında moratoryum ilan etti. Yeni (Genç) Osmanlılar, reform taleplerini kabul etmeyen Abdülaziz'i 30 Mayıs 1876 tarihinde düzenledikleri bir darbe ile tahttan indirdi. Yerine Abdülmecid'in oğlu, Abdülaziz'in yeğeni olan V. Murat getirildi. Ancak V. Murat'ın akli dengesinin bozulmasından dolayı yerine kardeşi II. Abdülhamid 31 Ağustos 1876 tarihinde 34. Osmanlı Padişahı olarak tahta çıkarıldı.

34. OSMANLI PADİŞAHI II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ (31 AĞUSTOS 1876 – 27 NİSAN 1909)

Osmanlı kuruluşundan itibaren yasama ve yürütme kuvvetlerinin padişahta toplandığı bir hükümet sistemi olan **mutlak monarşi** ile yönetildi. Bunu değiştirmek istemeyen Abdülaziz'i tahtan indiren Yeni (Genç) Osmanlılar, padişahın yetkilerinin anayasa ve halk oyuyla seçilen meclis tarafından kısıtlandığı hükümet sistemi olan **meşrutî (anayasal) monarşi** sistemini kabul eden II. Abdülhamid'i tahta çıkardı.

I. Meşrutiyet'in İlanı ve Son Buluşu

23 Aralık **1876** tarihinde Osmanlı Devleti'nin ilk ve son anayasası **Kanun-ı Esasi** ilan edildi. Kanun-ı Esasi'ye göre genel yasa organı olarak **Meclis-i Umumi** kuruldu. Meclis-i Umumi seçilmiş parlamenterlerden oluşan **Meclis-i Mebusan** ve padişah tarafından atanan üst kamara üyelerinden oluşan **Meclis-i Âyan** adında iki alt meclisten oluşturuldu. Böylece Osmanlı'da mutlak monarşiden meşrutî (anayasal) monarşi sistemine geçildi. **I. Meşrutiyet**'in yürütme organı padişah II. Abdülhamid, yasama organı ise Meclis-i Umumi'dir. 1877 yılında Rus Çarı II. Alexander Osmanlı'ya savaş ilan etti. Bunun üzerine toplanan Meclis-i Mebusan savaş kararı aldı ve böylece Türk tarihine **93 harbi** olarak geçen 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı başladı. Ruslar, Romanya üzerinden Tuna nehrini geçerek Bulgaristan'a ulaştı. Çok hızlı ilerleyen Rus orduları en büyük savunma ile Plevne'de karşılaştı. **Osman Nuri Paşa** (Gazi Osman Paşa) 145 gün boyunca direnmesine rağmen sayı olarak çok üstün olan Ruslar bu savunma hatını kırmayı başardı. Daha sonra hızlı ilerleyişine devam eden Rus orduları İstanbul'a girerek eski adı Ayastefanos olan Yeşilköy'e kadar ilerlemesini sürdürdü. 1 yıl içerisinde çok ağır bir yenilgi alan Osmanlı Devleti barış istemek zorunda kaldı. Barış görüşmeleri sürerken II. Abdülhamid alınan bu ağır yenilgiyi gerekçe göstererek Meclis-i Mebusan'ı 13 Şubat **1878** tarihinde kapattı. Böylece I. Meşrutiyet 1878 yılında son bulmuş oldu.

Rusya ile Osmanlı arasında yapılan görüşmeler sonucunda 3 Mart 1878 tarihinde **Ayastefanos Antlaşması** imzalandı. Bu antlaşma ile Osmanlı'nın Balkanlardaki hakimiyeti son buluyor ve Rusya Balkanlara tamamen hâkim oluyordu. Bu durum Avrupalı devletleri rahatsız etti. Avrupa devletleri Rusya'ya baskı yaparak antlaşmanın yeniden gözden geçirilmesini istedi.

Bu sırada İngiltere Kıbrıs'ın kendisine verilmesi şartı ile Osmanlı'ya yardım edeceğini bildirdi. II. Abdülhamid'in bunu kabul etmesinden sonra 13 Haziran 1878 tarihinde Almanya Şansölyesi (Başbakan) Bismark'ın başkanlığında Berlin'de, Osmanlı, Rusya, İngiltere, Almanya, Fransa, Avusturya-Macaristan ve İtalya'nın katılımıyla bir kongre toplandı. Berlin Kongresi'nin sonunda 13 Temmuz 1878 tarihinde Ayastefanos'un ağır şartlarını hafifleten **Berlin Antlaşması** imzalandı. İmzalanan Berlin Antlaşması ile Ayastefanos Antlaşması kâğıt üzerinde kaldı ve Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki varlığı bir süre daha devam etti.

Duyun-ı Umumiye (Genel Borçlar) İdaresi'nin Kurulması

Berlin Kongresi'nde 1876 yılında moratoryum ilan eden Osmanlı Devleti'nin borçları da gündeme geldi. Kongrede alacaklı devletler Osmanlı maliyesini yönetecek çok uluslu bir mali komisyon kurulmasını talep etti. Bunun için ilk önce 22 Kasım **1879** tarihinde **Rüsum-u Sitte (Altı Dolaylı Vergi) İdaresi** kuruldu. Ancak Avrupalı alacaklılar tarafından yeterli görülmedi. Bunun üzerine 1881 yılında alacaklı temsilcileri ile Osmanlı arasında uzun görüşmeler gerçekleşti. Bu görüşmelerin sonucunda borçların bir kısmı düşürülerek ve kalanı da yapılandırılarak bir konsolidasyon anlaşması yapıldı. Bu anlaşmaya göre çok uluslu bir mali komisyonun kurulması ve devletin temel gelirlerinin bu komisyona aktarılması kararlaştırıldı. Bunun üzerine II. Abdülhamid tarafından 20 Aralık **1881** tarihinde yayınlanan **Muharrem Kararnamesi** ile **Duyun-ı Umumiye (Genel Borçlar) İdaresi** kuruldu.

Duyun-ı Umumiye (Genel Borçlar İdaresi)'nin İstanbul'daki Binası

Muharrem Kararnamesi'ne göre, Duyun-ı Umumiye İdaresi İngiliz, Fransız, Alman, İtalyan, Hollanda, Avusturya ve Galata bankalarını temsil eden toplam 7 üyeden oluşuyordu.

Osmanlı'nın Duyunu-ı Umumiye İdaresi'ne bıraktığı gelirler şunlardır:

- Tuz ve tütün tekeli
- Tömbeki vergisi
- Damga pulu vergisi
- Bazı vilayetlerin koyun vergisi
- Alkollü içecekler vergisi
- Gümrük gelirleri
- Edirne-Samsun-Bursa ipek Öşrü
- Kazanç vergisine göre ortaya çıkacak fazlalık
- İstanbul ve birçok bölgenin balık vergisi

Osmanlı'nın temel gelirlerinin üçte birine el koyan Duyun-ı Umumiye İdaresi, yabancıların kontrolünde bir özel şirketti. Ancak Maliye Nezareti (Bakanlığı) yanında ikinci bir Maliye Bakanlığı gibi çalıştı. Tuz tekeli kendisi işletirken tütün tekeli ise 27 Mayıs **1883** tarihinde kurulan "Tütün Rejisi" ne bıraktı. Reji, tütün alım fiyatlarını çok düşük, satış fiyatlarını yüksek tutunca kaçak tütün ticareti arttı. Bunun üzerine reji, kaçak tütün ticaretine karşı bir kanun taslağı hazırlayıp Osmanlı'ya kabul ettirdi. Osmanlı 2 Mayıs 1885 tarihinde kaçakçılıkla mücadeleyi Reji'ye bıraktı. Reji, kaçakçılıkla mücadele etmek için kendi jandarmasını kurdu ve bu jandarma ile kaçakçılar arasında yaşanan çatışmalarda çok sayıda insan hayatını kaybetti.

İlk Devlet Bankasının Kurulması

1863 yılında Mithat Paşa tarafından kurulan ve daha sonra Menafi Sandıkları olarak düzenlenen Memleket Sandıkları yerine 15 Ağustos **1888** tarihinde ilk devlet bankası olarak **Ziraat Bankası** kuruldu. O tarihte faaliyette bulunan Menafi Sandıkları'da şubelere dönüştürülerek Ziraat Bankası faaliyete başladı.

Jön Türk Devrimi

II. Abdülhamid tarafından Meclis-i Mebusan'ın kapatılması ve aydınların çeşitli şekillerde cezalandırılmaları padişaha karşı bir aydın muhalefetinin başlamasına neden oldu. Bu muhalefet hareketini yürütenler tarafından hem yurt içinde hem de yurt dışın-da gizli cemiyetler kuruldu. Kurulan bu cemiyetler **Jön Türkler** olarak adlandırıldı. 1889 tarihinde Askeri Tıbbiye Mektebi'nde gizli bir örgüt olarak kurulan "**İttihat-ı Osmanî Cemiyeti**" daha sonra **İttihat ve Terakki Cemiyeti** adını alarak Osmanlıdaki en güçlü teşkilat haline geldi. Jön Türkler, Yeni (Genç) Osmanlılar kuşağının bir devamı olarak ortaya çıktı. Kurulan bu cemiyetleri bir araya getirebilmek için 4 Şubat 1902 tarihinde Paris'te I. Jön Türk kongresi düzenlendi. 27 Eylül 1907 tarihinde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Avrupa teşkilatı olarak Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti kuruldu. Jön Türk hareketinin ikinci kongresi 29 Aralık 1907 tarihinde yine Paris'te toplandı. Kongre sonrası yayınlanan bildiriye, II. Abdülhamid'in tahtan indirilmesi ve Kanun-ı Esasî'nin tekrar yürürlüğe girmesi konusunda anlaşıldığı açıklandı. **Jön Türk Devrimi** 3 Temmuz 1908 tarihinde Resneli Niyazi'nin 400 asker ve sivilden oluşan bir çete ile dağa çıkması sonucu başladı. II. Abdülhamid'in ihtilale yönelik tedbirleri subayların İttihat ve Terakki Cemiyeti üyesi olmaları nedeniyle işe yaramadı. 23 Temmuz 1908 tarihinde Manastır'da İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından Meşrutiyet yönetimi ilan edildi ve karar telgraf ile Yıldız Sarayı'na bildirildi. 24 Temmuz **1908** tarihinde baskılara daha fazla dayanamayan II. Abdülhamid tarafından Kanunî Esasî'nin yeniden yürürlüğe konmasına karar verildi. Böylece **II. Meşrutiyet** ilan edilmiş oldu.

II. Meşrutiyet'in ilânından sonra seçimlere gidildi. Seçimlerin başlıca 2 partisi İttihat ve Terakki Fırkası ile liberal görüşlü Ahrar Fırkası'ydı. Seçimleri itttihatçılar kazandı. Seçimlerin ardından oluşan yeni Meclis-i Mebûsân 17 Aralık 1908 tarihinde çalışmalarına başladı. İttihatçılar seçimi kazanmalarına rağmen partinin kurucuları doğrudan iktidarın içerisinde yer almak yerine, iktidarı geri planda denetledi. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra toplumda ve ordu içinde artan kutuplaşma ve gerginlikler; perde arkasından ülkeyi yöneten İttihat ve Terakki'nin uygulamalarından duyulan hoşnutsuzluk; muhalefetin gerici propagandası ile alaylı askerlerin kışkırtılması sonucu 13 Nisan 1909 (**31 Mart Vakası**) tarihinde büyük bir ayaklanma başladı. Ayaklanma Rumeli halkının gönüllü katıldığı Hareket Ordusu'nun İstanbul'a gelmesi ile bastırıldı. Ayaklanma bastırıldıktan sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti II. Abdülhamid'i tahttan indirerek yerine 35. Osmanlı padişahı V. Mehmet'i (Reşat) çıkarttı.

35. OSMANLI PADIŞAHI V. MEHMET (REŞAT) DÖNEMİ

(27 NİSAN 1909 – 3 TEMMUZ 1918)

8 Ağustos 1909 tarihinde Kanunî Esasî'de yapılan değişiklikler ile padişah, yasama ve yürütme üzerindeki yetkilerini yitirdi ve yasa teklifi için gerekli olan padişah izni kaldırıldı. 29 Eylül 1911-18 Ekim 1912 tarihleri arasında İtalya ile yaşanan **Trablusgarp Savaşı** ve 8 Ekim 1912-30 Mayıs 1913 tarihleri arasında Balkan Birliği ile yaşanan **I. Balkan Savaşı**'nda Osmanlı ağır yenilgiler aldı. 23 Ocak **1913** tarihinde Enver Paşa önderliğindeki İttihatçılar, gerçekleştirdikleri darbe (**Bab-ı Ali Baskını**) ile iktidarı ellerine geçirdi. Artık itttihatçılar geri planda kalmak yerine doğrudan devleti yönetmeye başladı.

Teşvik-i Sanayi Kanun-ı Muvakkatı

İttihat ve Terakki iktidarı korumacı iktisadî politikaları öne plana çıkaran bir millî iktisat politikası benimsedi. 14 Aralık **1913** tarihinde "**Teşvik-i Sanayi Kanun-ı Muvakkatı**"nı çıkartarak bu konuda somut bir adım attı. **Ticaret ve Ziraat Nezareti** tarafından 1913-1915 yılları arasında sanayi sayımları yapıldı. **1915** yılında "**Sanayi İstatistikleri**" adı ile yayınlanan sayım sonuçlarına göre sanayi tesislerinin toplam sayısı 282'dir. Bu tesislerden 194 tanesi faal durumda iken 88 tanesi ise kapalı durumdadır. Bu tesisler içerisinde; 41 ham ipek, 6 ipekli dokuma ve 13 diğer dokuma fabrikası, 43 matbaa ve 8 sigara kağıdı, 33 un değirmeni, 9 makarna, 6 konserve ve 2 tütün tesisi yer almaktadır.

Toplam üretim yaklaşımına göre gıda ve dokuma sanayinin payı % 82,3 ve istihdam içerisindeki payı % 75,8'dir. Görüldüğü gibi Osmanlı Devleti'nde üretim faaliyetleri buğday öğütmek, tütün ve deri işlemek ve geleneksel ipekkilikten ibarettir. Bu üretim faaliyetlerinin gerçek anlamda bir sanayi olmadığı ve toplumun sınıai ürün tüketiminin esas olarak ithalat yoluyla karşılandığı görülmektedir. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu "**Atatürk İlkeleri ve Türk Kadınının Çilesi**" adlı kitabında o günkü günlük hayata ilişkin şu tespitleri yapmaktadır:

"Birinci Dünya Savaşı'ndan bir yıl önce 1913'te henüz bir ilkokul çocuğu iken, Orta Anadolu'nun tren uğrağı olmayan bir kasabasında, her gün babamın yanında, başımızda kırmızı bir fes, elimizdeki zembilin içinde çarşıdan taşıdığım yiyeceklerin arasında Rus şekeri, Amerikan unu bulunduğunu ve babamın ayağına ayakkabı; sırtına çamaşır ve giyecek yapmak için Fransız köselesi, Fransız patiskası, Amerikan bezi; Alman kumaşı ve başını kapamak için Avusturya fesi aradığını çok iyi hatırlıyorum. Babam bunları arıyordu. Çünkü bunların Türk malı olanları yoktu. Hepsini dışarıdan geliyordu."

I. Dünya Savaşı

Avusturya-Macaristan Velihtı Ferdinand ve eşi, 28 Haziran 1914 tarihinde Bosna Hersek'in başkenti Saraybosna'yı ziyareti sırasında bir Sırp tarafından öldürüldü. Bunun üzerine Avusturya-Macaristan'ın 28 Temmuz **1914** tarihinde Belgrad'ı bombalaması ile **I. Dünya Savaşı** resmen başladı. Rusya Sırbistan'ın, Almanya da Avusturya-Macaristan'ın yanında yer alırken, İngiltere ve Fransa'da Rusya'nın yanında savaşa katıldı. Osmanlı Devleti savaş başladığında tarafsızlığını ilan etti. Savaş sırasında Akdeniz sularında İngilizlerden kaçan Goeben ve Breslau adlı iki Alman savaş gemisi Çanakkale Boğazını geçip Osmanlı Devleti'ne sığındı. Bunun üzerine Osmanlı Devleti bu gemilere Türk bayrağı çekerek Almanya'dan satın aldığını bildirdi ve isimlerini Yavuz ve Midilli olarak değiştirdi. 29 Ekim **1914** tarihinde **Harbiye Nâzırı (Milli Savunma Bakanı) Enver Paşa**'nın emri ile bu iki geminin, Rusya'nın Karadeniz'deki Sivastopol ve Odessa limanlarını bombalaması sonucu Osmanlı Devleti fiilen savaşa katılmış oldu. 14 Kasım 1914 tarihinde Osmanlı Padişahı ve Halife V. Mehmet (Reşat) dünya müslümanlığını, İtilaf Devletlerine karşı savaşa çağırarak **Cihad-ı Ekber** ilan etti.

Harbiye Nâzırı (Milli Savunma Bakanı) Enver Paşa, 93 Harbi sırasında Osmanlı'nın Ruslara kaybettiği toprakları geri alabilmek için 22 Aralık 1914 tarihinde "**Sarıkamış Harekâtı**"nı düzenledi. Ancak bu harekate katılan Osmanlı askerlerinin birçoğu donarak hayatını kaybetti. Osmanlı Devleti, savaşın finansmanı için Osmanlı Bankası'ndan avans ve banknot ihracı talep etti. İngiliz-Fransız ortaklığı ile kurulan Osmanlı Bankası, Osmanlı'nın bu isteğini kabul etmedi. Bunun üzerine Osmanlı Devleti **1915** yılından itibaren, hazinesindeki altın ve Alman Hazine bonolarını karşılık göstererek "**Evrak-ı Nakdiye**" adı altında bir banknot çıkardı.

I. Dünya Savaşı'nda açılan cephelerden biri Çanakkale cephesiydi. **18 Mart 1915** tarihinde Çanakkale'yi denizden geçemeyen İngiliz-Fransız müttefik orduları, 25 Nisan 1915 tarihinde Gelibolu Yarımadası'na çıkıp Çanakkale'yi karadan geçmeyi denediler. Arıburnu sahillerine ayak basan düşman çıkarma birliklerini ilk olarak o bölgeyi savunmakla görevli 27. Alay karşıladı. Ancak düşman askerlerinin sayıları fazla olduğundan **19. Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal** komutasındaki **57. Alay** hemen desteğe geldi. Mustafa Kemal tarihe geçen sözlerinden birini bu sırada söyledi:

"Ben, size taarruz emretmiyorum; ölmeyi emrediyorum! Biz ölünceye kadar geçecek zaman zarfında yerimize başka kuvvetler ve kumandanlar geçebilir."

Çanakkale'yi bir türlü geçemeyen İtilaf Devletleri, 14 Ekim 1915 tarihinde Bulgaristan'ın İttifak Devletleri safında savaşa girerek Sırbistan'a saldırması ile birlikte, Çanakkale'den çekilme kararı aldı. Çanakkale zaferi hem I. Dünya Savaşı'nın uzamasına hem de İstanbul'un işgalinin gecikmesine neden oldu. ABD 6 Nisan 1917 tarihinde Almanya'ya savaş ilan etti. ABD'nin savaşa girmesi ile Almanya'nın batı cephesi çöktü. Aynı zamanda Çanakkale zaferinden dolayı İngiltere ve Fransa'dan yardım alamayan Çarlık Rusya'sı ekonomik olarak zor duruma düştü. 25 Ekim **1917** tarihinde Lenin önderliğindeki **Bolşevik (Ekim) Devrimi** ile Çarlık rejimi yıkıldı. Bolşevikler devlet yönetiminin Sovyetlere geçtiğini ve Rusya'nın Birinci Dünya Savaşı'ndan çekildiğini duyurdu.

Osmanlı İtibar-i Milli Bankası

I. Dünya Savaşı'nın başında Osmanlı Bankası'nın, hükümetin avans ve banknot ihracı isteğini kabul etmemesi üzerine milli bir banka kurma fikri ortaya çıktı. İttihat ve Terakki yönetimi Avrupa sermayesine bağımlı olmaktan kurtulabilmek için milli iktisat politikasının benimsenmesi gerektiğini dile getiriyordu. Bu politikanın uygulanabilmesi için güçlü kurumlara ihtiyaç vardı. Bu açıdan bakıldığında milli bir bankanın kurulması olmazsa olmaz koşullardan biriydi. İşte bu düşüncenin sonucunda **1917** yılında **Osmanlı İtibar-i Milli Bankası** kuruldu. Merkezi İstanbul'da olan bankanın kuruluş amacı; tamamen milli olan bir kredi kurumu yaratmaktı. Bankanın ana sözleşmesinde pay senetlerinin isme yazılı olacağı ve sadece Osmanlı tebaasının bankaya hissedar olacağı belirtildi.

Wilson İlkeleri

ABD Başkanı Thomas Woodrow Wilson 8 Ocak **1918** tarihinde ABD Kongresi'nde yaptığı konuşmada savaş sonrası döneme ilişkin görüşlerini 14 madde de açıkladı. "**Wilson İlkeleri**" olarak adlandırılan bu ilkelerin 12. Maddesi şu şekildedir:

"Osmanlı İmparatorluğu'nun, nüfusun çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu bölümlerinde Türk egemenliği güvence altına alınmalı; İmparatorluk sınırları içindeki diğer ulusların yaşam güvenlikleri ve özerk gelişimleri sağlanmalıdır. Çanakkale Boğazı, uluslararası güvenceler altında tüm gemilere ve ticarete sürekli olarak açık hale getirilmelidir."

3 Temmuz 1918 tarihinde Osmanlı Padişahı V. Mehmet'in (Reşat) ölümü üzerine yerine kardeşi VI. Mehmed, (Vahdettin) 36. Osmanlı padişahı olarak tahta çıktı.

36. OSMANLI PADİŞAHI VI. MEHMED (VAHDETTİN) DÖNEMİ (3 TEMMUZ 1918 – 1 KASIM 1922)

Mondros Mütarekesi'ne (Ateşkes Antlaşması) Giden Süreç

Rusya'nın savaştan çekilmesine rağmen ABD'nin savaşa girmesi savaşın seyrini itilaf devletleri lehine değiştirdi. İttifak devletleri içerisinde, itilaf devletleri ile ateşkes antlaşması imzalayarak savaştan ilk çekilen 29 Eylül 1918 tarihinde Bulgaristan oldu. Bulgaristan'ın çekilmesi ile birlikte Osmanlı Devleti'nin Almanya ile bağlantısı kesildi. Bu süreçte ekonomik olarak zayıflayan Almanya'da 3 Ekim 1918 tarihinde ateşkes önerisinde bulundu. I. Dünya Savaşı sırasında İttihat ve Terakki'nin lider kadrosunda Talat Paşa, Enver Paşa ve Cemal Paşa olmak üzere "**üç paşalar**" vardı. Savaş sırasında İttihat ve Terakki'nin kurucularından olan Talat Paşa sadrazam olarak Enver Paşa Harbiye Nazırı (Milli Savunma Bakanı) ve Başkomutan (Genelkurmay Başkanı) olarak görev yapıyordu. Almanya'nın ateşkes istemesi ile birlikte savaşı kaybettiğini anlayan Talat Paşa kabinesi 8 Ekim **1918** tarihinde istifa etti. İngilizler, 23 Ekim 1918 tarihinde Osmanlı hükümetine Ege Denizi'nde bulunan Limni Adası'nın Mondros limanında ateşkes görüşmeleri yapılacağını ve anlaşma devletleri adına İngiliz Amiralî Calthorpe'nin yetkili olduğunu bildirdi. Bunun üzerine **Bahriye Nazırı (Denizcilik Bakanı) Rauf (Orbay)** başkanlığındaki bir heyet Mondros'a gönderildi.

Osmanlı heyeti, Wilson ilkeleri ışığında ortak bir metin üzerinde uzlaşmaya varılacağını düşünüyorlardı. Fakat öyle olmadı. Osmanlı heyeti Mondros Limanı'nda demirli Agamemnon isimli bir İngiliz savaş gemisinde **30 Ekim 1918** tarihinde önlerine konan antlaşmayı imzalamak zorunda kaldı. İlk maddesi "**Çanakkale ve İstanbul Boğazları'nın açılıp Karadeniz'e geçişin sağlanması, bu boğazlardaki kalelerin müttefikler tarafından işgali...**" diye başlayan belgede bütün askerî varlığımızın derhal teslim olması karara bağlanıyor, meşhur 7. maddede de "**Müttefikler kendi güvenliklerini tehdit edecek bir durumun ortaya çıkması hâlinde herhangi bir stratejik noktayı işgal etme hakkına sahiptirler**" deniyordu.

Osmanlı'nın Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalamasından iki gün sonra 1 Kasım **1918** gecesi "üç paşalar" olarak adlandırılan Talat Paşa, Enver Paşa ve Cemal Paşa Alman denizaltısı ile İstanbul'u terk etti.

Soldan Sağa: Talat Paşa, Enver Paşa ve Cemal Paşa

İstanbul ve İzmir'in İşgali

Mondros Ateşkes Antlaşması uyarınca 6 Kasım 1918 tarihinde boğazlar silahsızlandırıldı ve **13 Kasım 1918** tarihinde İtilaf Devletlerine ait 73 gemiden oluşan bir donanma, İstanbul önlerine gelip demir attı. Çoğunluğu İngiliz askeri olan 3.626 asker İstanbul'a çıkarıldı.

İstanbul Boğazı'na demirleyen İtilaf Devletleri'ne ait donanma

Mustafa Kemal boğaza demirli düşman savaş gemilerini gördüğünde, o ünlü sözünü söyledi:

"Geldikleri gibi giderler"

15 Mayıs 1919 sabahı İtilaf Devletleri donanmasının koruması altında Yunan askerleri İzmir rıhtımına çıktı. Osmanlı hükümeti Yunan askerlerine karşı koyulmaması ve silahların İtilaf Devletleri askerlerine teslim edilmesi için emir verdi. Geçit töreni yapan Yunan askerlerine ateş eden **Hasan Tahsin** bir Yunan askerini öldürdü. Hasan Tahsin, İttihat ve Terakki Cemiyeti bünyesinde Enver Paşa'ya bağlı olarak kurulan ve gizli bir teşkilat olan **Teşkilat-ı Mahsusa**'nın bir üyesiydi. Gerçek adı Osman Nevres, Teşkilat-ı Mahsusa'da ki adı Hasan Tahsin'di.